

עמדות הורים במגזר הערבי בנושאי החינוך המיני בבית הספר

תקציר: נושא החינוך המיני בישראל בכלל, ובמגזר הערבי בפרט, כמעט לא נחקר לעומק. מטרת מחקרנו הייתה לברוק עמדות של הורים במגזר הערבי בישראל בנוגע לחינוך המיני שילדיהם צריכים לקבל בבית הספר, תוך שימת דגש על שני זוגות של היבטים: 1. האם קיים קשר בין מין ההורה לבין עמדותיו בנושא החינוך המיני? האם ההבדלים בין כפריים לעירוניים מעצימים את הקשר הזה? 2. האם קיים קשר בין דתו של ההורה (מוסלמי או נוצרי) לבין עמדותיו בנושא החינוך המיני? האם ההבדלים בין חילוניים לדתיים ובין אקדמאים ללא אקדמאים מעצימים את הקשר הזה?

לשם כך שאלנו 797 נבדקים ארבע שאלות מתוך סקר שנערך על ידי Blendon et. al. (2004). 1. האם נושא החינוך המיני בבית הספר צריך להיות בגדר שיעור חובה או רשות? 2. האם במסגרת שיעורי החינוך המיני בבית הספר צריך ללמד על הימנעות ממין עד לנישואין או על שימוש באמצעי מניעה כאשר מקיימים יחסי מין? 3. באיזו שכבת גיל צריך ללמד בבית הספר נושאים שונים במסגרת החינוך המיני? 4. האם נכון או לא נכון ללמד את נושא ההומוסקסואליות במסגרת החינוך המיני בבית הספר?

תוצאות המחקר הראו כי מרבית ההורים חושבים שנושא החינוך המיני צריך להיות בגדר שיעורי חובה; במסגרת שיעורים אלה יש ללמד גם על הימנעות ממין עד לנישואין; נושאים שאינם קשורים ישירות לקיום יחסי מין צריכים להילמד בחטיבת הביניים, נושאים הקשורים ישירות בקיום יחסי מין צריכים להילמד בתיכון, ולהומוסקסואליות יש להתייחס ללא השיקול: נכון או לא נכון.

בנוסף, נמצאו הבדלים מובהקים באופן ההתייחסות של ההורים המוסלמים לעומת ההורים הנוצרים: בקרב המוסלמים נצפתה שמרנות גבוהה יותר מזו שאצל הנוצרים, ובעוד שאצל האחרונים ניכרת השפעה של ההשכלה (לכן נצפו הבדלים בין אקדמאים ללא אקדמאים), הרי שאצל המוסלמים ניכרת השפעה של הדת (ולכן נצפו הבדלים בין חילונים לדתיים).

מילות מפתח: עמדות, חינוך מיני, מגזר ערבי בישראל, נוצרים ומוסלמים, מקום מגורים.

* תודות לעמותת אבחתא, העמותה לקידום המחקר האקדמי, על תמיכתה ועזרתה בביצוע מחקר זה.

במחצית השנייה של המאה ה-19, עם תחילת העירן המודרני בחינוך, החלו במדינות המערב לצוץ ניצני החינוך המיני, וזאת במקביל להתמסדות חינוך החובה (קליינברגר, 1961). שני גורמים חשובים תרמו להתפתחות החינוך המיני ואף לתאוצתו במערב: גורם אחד היה המודרניזציה, התפתחות התעשייה והנדידה מהכפר לעיר שהביאו להגברת תופעת החילון, שעוררו בקרב הורים רבים תחושה של אובדן שליטה על ילדיהם, אשר גדלו ללא מסגרות הפיקוח המסורתיות. תהליכים אלו השאירו את הנערים ללא מסגרות עבודה חלופיות לאלו שעסקו בהן בכפר, כמו חקלאות ועיבוד שדות (Smith-Rosenberg, 1978), ובחלל שנוצר עלו אצלם התחבטויות בנושא המין, שנתפשו על ידי ההורים והממסד כהשחתה, חוסר שמירה על אנרגיות חיוניות וחוסר תכנון רציונאלי לקראת העתיד (Trudell, 1985). הסברה וחינוך מיני נועדו אפוא להיות אמצעי על מנת לפקח על הנוער ולהיאבק בטומאה, מעין כמיהה שמרנית לשוב אל המקורות ואל "חיי הכפר הפשוטים" (Strong, 1972).

הגורם השני היה מעורבותם של אנשי מקצוע ומניעים פוליטיים סמויים. אנשי הרפואה והחינוך חיזקו את הצורך לבנות תוכנית לימודים לחינוך המיני מתוך מטרה לנפץ מסורת דתית של דיכוי. למרות הכוונות המקוריות, תוכניות הלימוד עסקו מעט מאוד בנושאים מיניים והדגישו בעיות כמו אוננות, מחזור חודשי, הפרשות והשלכותיהן ההרסניות. נושאים אלו הוצגו תחילה באופן שולי, אך אט אט הפכו לשיח ערכי ומוסרי יותר והורחבו בהתאם למקומם ולתפקידם של המתבגרים והמתבגרות בחברה (קבאליון, 1997).

התפתחות החינוך המיני בעולם לוותה בשינויים חברתיים נרחבים אך גם ברצון לשמר מציאות שאינה קיימת עוד. תהליך זה הביא לשינויים בנושא החינוך המיני שהוצג כצעד של קידמה ונאורות, אך מתחתיו הסתתרו בעצם שמרנות וניסיון לשלוט בהתנהגות הנוער. התפתחויות אלו השפיעו גם על הקהילות היהודיות בתפוצות, במיוחד במזרח אירופה, ובהמשך גם בכיתות ובמרפאות ביישוב היהודי. גם כאן נושא האוננות והמחזור החודשי הפכו לנושאים מרכזיים בשיח המקצועי, שעסק במעמדו של הנוער היהודי בהווה ובתרומת הצעיר לעתיד העם (Campbell, 1979). ההתפתחות הזו היוותה בסיס להקמת תוכנית החינוך המיני בישראל. לפני קום המדינה תוכנית החינוך המיני לא הייתה חלק מהתוכנית הלימודית הבית ספרית. חינוך והסברה מינית ניתנו באופן ספוראדי ולא הועלו לסדר היום הציבורי או הפוליטי. בנוסף, לא הייתה תוכנית חינוכית מסודרת אלא מעין "הפצה אידיאולוגית", במיוחד בנושא בקרת הילודה, אשר הייתה מכוונת באופן לא שיטתי לעבר אוכלוסיית המבוגרים (קבאליון, 1997). לאחר קום המדינה היו "השומר הצעיר" ו"עליית הנוער" חלוצים גם בעיסוק בנושאי מין ומיניות ולקחו על עצמם את האחריות לנושא החינוך המיני. החניכים הראשונים שהגיעו מגרמניה הביאו איתם דעות ורעיונות על החופש בחיי המין והאמינו שלהתפתחות המינית יש תפקיד חשוב בחייו של המתבגר. דעותיהם נתפשו כמסגרת חברתית ראויה לדיון לא רשמי

בנושאי מיניות והיחסים שבינו לבינה (Elon, 1989). בסוף שנות השישים של המאה העשרים החלה המהפכה המינית האמיתית, שכללה בין היתר את הפצת הגלולה נגד היריון וכן תפישת המין כאמצעי להנאה בנפרד מנושא הרבייה, דבר שגרם לשינוי בהתנהגות המינית בקרב בני הנוער. הדבר עורר דאגה בקרב מחנכים, רופאים והורים, שיצאו ללחום בתופעה, מאחר שחשו כי הצעירים חצו את הקווים והפרו איסור מסורתי בדבר אי קיום יחסי מין מלאים לפני גיל 18 (נתן ושנבל, 1982; קאופמן, 1987). גם תהליכים פוליטיים שהתחוללו באותה עת בישראל תרמו למיסוד החינוך המיני. לאחר מלחמת ששת הימים החלו פוליטיקאים רבים להפנות את תשומת ליבם מהאיום החיצוני לאיומים מבית, כמו העוני, עבריינות הנוער, מתירנות מינית, הפלות, מחלות מין וזנות – תופעות שנחשבו לסימפטום של הידרדרות מוסרית וערכית, במיוחד בקרב נערות (טנא, 1987; Schiff, 1978). שר החינוך דאז, יגאל אלון, התראיין ב-9 ביוני 1973 לעיתון 'ידיעות אחרונות', ונשאל על האפשרות להנהיג חינוך מיני בכל בתי הספר. תשובתו הייתה שזה צעד הכרחי מאחר שאין להעלות על הדעת מערכת חינוך "ראויה לשמה" שלא תנסה להפעיל את השפעתה המייצבת בחינוך הדור הצעיר לקראת חיי משפחה "תקינים ובריאים" (ברש, 1973ב). מאז הצהרתו של שר החינוך חלה תפנית בחינוך המיני בארץ, שהפכה מעניין שולי ונקודתי, הרחוק מהדיון הציבורי הפוליטי, לנושא חשוב אשר נדון במליאת הכנסת ובמשרדי הממשלה.

הגדרות ונתונים

ההגדרות של החינוך המיני וההסברה המינית אינן מוסכמות, ומשתנות בהתאם לזמן ולמקום. סוציולוגים מגדירים חינוך מיני כמטרה להקניית מידות, עמדות, חשיבה, התנהגויות והרגלים בכל הקשור למין ולמיניות (לנצט, 1971; Tatlovitch & Byron, 1988). הגדרה זו מדגישה את תהליכי הסוציאליזציה של האדם, קרי, רכישת הערכים המקובלים בחברתו והפנמה שלהם (Harris, 1974).

לעומת הסוציולוגים, אנשי מדעי החיים רואים במין נושא ביולוגי, המציין את החלוקה לזכר ולנקבה, שרבייתם מתקיימת על ידי זיווג שני תאי מין שונים. אולם, כאשר נושא המין נדון בהקשר של בני אדם, מתקיימות שתי מגמות סותרות: מחד, יש נטייה לראות את המין אצל בני האדם בפשטות וכמקביל למין אצל חיות – מרכיב ביולוגי שמטרתו המשכיות קיום המין על ידי רבייה. מאידך, במרבית ההקשרים, נושא המין אצל בני אדם כלל לא נדון ישירות, אלא במסגרת רחבה הרבה יותר של מושגים ומסגרות תרבותיות, כגון אהבה, קשר או משפחה שבאו לתת לנושא מהות שונה מזו שבעולם החי (Primoratz, 1997).

אנשי החינוך והפסיכולוגים רואים בנושא המין הרבה מעבר להסבר הביולוגי. על פי ההגדרה של השירות הפסיכולוגי הייעוצי בארץ, החינוך המיני מוגדר כתהליך למידה שבו נלמדים

נושאי רבייה מינית, יחסי מין, זהות מינית ומגדר, וכן היבטים אחרים הקשורים להתנהגותם המינית של בני האדם. כמו כן, הפעילות המינית וההנאה המינית הם חלק אינטגרלי מקיומנו כבני אדם (שפ"י, 2009). על פי הגדרה זו, כל היצורים החיים המקיימים יחסי מין חולקים בבסיס עיקרון אחד הנקרא מיניות (Sexuality), אשר שונה מאדם לאדם ומחברה לחברה ומושפע מגורמים סביבתיים (Beach, 1979).

אישיות האדם, זהותו, תפקודו המיני, התנהגותו, רגשותיו והדרך שבה הוא מתקשר עם האחרים נקראים מיניות. יחד עם זאת, המיניות מחייבת הכרה בקיומם של חוקים ושל יכולות שליטה. ניתן לאכוף את החוקים או לפעול בהתאם להם ואז להתחזק ולהגיע לבשלות נפשית. מאידך, פעולה שלא לפי עקרונות אלו עלולה להוביל לפגיעה בהתפתחות היחסים, כך שאלו יהיו מלאי קנאה ופגיעות (שפ"י, 2009). מכאן, ניתן להתרשם מחשיבותה הרבה של המיניות להגדרת אישיותו וזהותו של הפרט. יתרה מכך, חשיבות זו נובעת ממגוון גורמים פסיכולוגיים ופיסיולוגיים, המושפעים בעיקר על ידי התורשה, הדת והתרבות ואשר נעים בין שני קצוות של רצף – חיובי ושלילי (Haroian, 2000).

למרות הנאמר לעיל, הבדל גדול בנושא המיניות נובע מהבדל בגישות בין גברים לנשים. בעוד שמיניות הגברים מאופיינת בגישה עניינית ומעשית, ולכן המין בעיניהם צריך להיות מהיר, לאו דווקא אישי, פורק לחצים ומכוון להשגת אורגזמה מהירה, המיניות הנשית הינה אמוציונאלית יותר ומונעת ממניעים רגשיים וחברתיים – הרצון להיות מוערכת, נאהבת ומוגנת. לאור זאת, סקס נשי הינו איטי יותר, אישי, מפנק ואינטימי (ברנזון, 2010). כיום, המודעות לנושא מיניותו של האדם היא גבוהה, וקיימת לגיטימציה לשאול דברים שבמאה הקודמת לא העזו להעלותם, אך למרות זאת יש עדיין מעצורים רבים לגבי העיסוק בתחום, הן ברמה המערכתית והן ברמה חברתית-אישית (גזל, 1989).

בדיון שנערך לאחרונה בכנסת, הוצגו מחקרים בנושא ההתנהגות המינית של בני הנוער בישראל, ונטען כי התנהגותם המינית של בני הנוער הינה נורמטיבית, אף כי הפעילות המינית הייתה נמוכה ביחס למדינות מערביות אחרות. בנות נוטות להתחיל לקיים יחסי מין בגיל מאוחר יותר מאשר בנים, אף כי פער זה הולך ומצטמצם. הנתונים שהוצגו הצביעו כי 35% מבני הנוער קיימו יחסי מין לראשונה לפני גיל 15; 45% מהבנים ו-30% מהבנות קיימו יחסי מין עד כיתה י"ב; כ-40% מאלו שקיימו יחסי מין קיימו אותם עם שלושה בני זוג או יותר, וכי 65% קיימו יחסים עם בן זוג מזדמן. כמו כן, שיעור השימוש בקונדום הולך ויורד בשנים האחרונות, ההתנהגות המינית הפכה מסוכנת יותר וכ-1,100 נערות עוברות הפלה בכל שנה באישור משרד הבריאות. למרות כל זאת, טרם נערכו מחקרים על מיניות בגיל צעיר במגזר הדתי ובמגזר הערבי (דברי הכנסת, 2010).

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה באנגליה הציגה נתונים האומרים כי נכון לשנת 2007,

שיעור ההפלות עומד על 3.8 בנות לכל 1,000 שגילן מתחת ל-16 שנים, ו-36 בנות לכל 1,000 שגילן מתחת לגיל 19 (Office for National Statistics and Teenage Pregnancy Unit, 2009).

על מנת לפתח את המיניות באופן תקין יש להקנות ערכים, עמדות והתנהגויות בנושא, וכל אלה נלמדים במסגרת שיעורי החינוך המיני. חינוך מיני דורש התערבות מקיפה, שמתחילה בבית ונמשכת בבית הספר ובחברה. חינוך למיניות הוא התערבות כדי לכוון את האדם ולהקנות לו עמדות, ערכים בריאים ומיומנויות התנהגויות שיאפשרו לו להימנע מבעיות מחד ולהגיע לשביעות רצון ותפקוד בריא בתחום המיני, מאידך (Mckay, 1998).

משרד החינוך הינו הגורם המופקד על החינוך המיני בבתי ספר, באמצעות היחידה לחינוך למיניות, לזוגיות ולחיי משפחה (דברי הכנסת, 2010), ובין השנים 1973-2005 הופצו 15 תוכניות לימוד לחינוך מיני. המיעוט היחסי של התוכניות נובע מכך שתוכניות הלימוד יצאו מדי כמה שנים ולא בכל שנה. ראשי היחידה לחינוך מיני דיווחו כי שיתוף הפעולה בין המגזר הממלכתי והמגזר הדתי היה דל ביותר, שכן הם ייצגו תפישות עולם שונות לחלוטין ולכן לא היה סיכוי לתוכניות לימוד משותפות (גריזים, 2007). כמו כן, בוצעו סקרים מהם עלה כי היו מגבלות בפריסת החינוך המיני בשנות השבעים והשמונים. המשמעות הייתה נגישות נמוכה ומכסת שעות קטנה. כתוצאה מכך, החינוך המיני לא חדר למוסדות החינוך היסודי והיה קיים מחסור באנשי מקצוע מיומנים ובשעות לימוד (בירנבוים, 1981).

כיום מוקדשות לנושא החינוך המיני כ-70 שעות במסגרת התוכנית "כישורי חיים" בבתי ספר יסודיים ובחטיבת הביניים. בחינוך העל יסודי אין תוכנית חובה ללימודי חינוך מיני, ולכן יישום התוכנית הוא חלקי בלבד. לפי מחקרים, מרבית התלמידים כלל לא קיבלו חינוך מיני, או שקיבלו מספר שעות מועטות בלבד. יש הטוענים שההסבר לכך הוא שהחינוך המיני במסגרת בית ספרית ניתן כתגובה לאירוע נקודתי, הדורש תגובת חינוכית (דברי הכנסת, 2010).

נושאי החינוך המיני

משרד החינוך, בשיתוף עם השירות הפסיכולוגי הייעוצי ועם האגף לתכנון ולפיתוח תוכניות לימודים, פיתחו תוכנית התפתחותית במסגרת כישורי חיים לחינוך למיניות וחינוך לחיי משפחה, שתועבר בגן ובכיתות, מכיתה א' עד י"ב. התוכנית כוללת לימוד התחומים: פיזיולוגי-גופני, האישי-רגשי והבין-אישי סביבתי. התוכנית הוקמה במטרה לעזור לילדים להתבגר באופן בריא ומאושר, לפתח את מיניותם ולהבחין בין התנהגות נורמטיבית בריאה לבין התנהגות חריגה ואלימה.

אולם החינוך המיני עוסק גם בנושאים שהם מעבר לנושאים "הרגילים" של מין והיריון. נושא אחד כזה הינו מחלות מין בכלל ואיידס בפרט. התפשטות מגיפת האיידס בעולם לא

השאירה אף מדינה חסינה נגד מחלה זו. מספר האנשים הסובלים מאיידס עולה בהתמדה ולכן החינוך המיני הפך להיות חלק מתוכנית המלחמה במחלת האיידס. החינוך המיני מאפשר לאנשים לרכוש ידע ולפתח מיומנויות על מנת להגן על עצמם ועל סביבתם ולהפחית את סיכון ההידבקות במחלות.

אף על פי כן, יש חוסר הסכמה באשר למתכונת שבה יועבר החינוך המיני. בעוד חלק טוענים כי צריך ללמד הימנעות מקיום יחסי מין, ג'ימוט וחבריו (Jemmott et al, 1998) הוכיחו כי תוכנית חינוך למין בטוח הפחיתה את תדירות קיום יחסי המין בין מתבגרים שקיימו יחסי מין בעבר, ואף גרמה אצלם לעלייה בשימוש באמצעי מניעה. לעומת זאת, מתבגרים שלא קיימו יחסי מין בעבר והשתתפו בתוכנית החינוך המיני, המשיכו לא לקיים יחסי מין וכאשר קיימו לראשונה יחסי מין הם השתמשו באמצעי מניעה.

נושא אחר השנוי במחלוקת הוא ההומוסקסואליות. בשימושו המודרני, מציין המונח 'הומוסקסואליות' יחסי מין בין בני אדם מאותו מין, והחל משנת 2006 הוא מהווה חלק מתוכנית הלימודים. המקרא, לעומת זאת, מתייחס רק ליחסים אסורים בין זכרים, משכב זכר, בקובעו שזהו מעשה תועבה, שעונשו מוות. חז"ל הרחיבו את האיסור, אבל לא את העונש, וכללו בו יחסים לסביים. יחסי מין בין גברים לגברים ובין נשים לנשים נכללים בין מנהגי התועבה של המצרים והכנענים, שיש להתרחק מהם. מונח נוסף להומוסקסואליות הוא "מעשה סדום", על שם מנהגייהם הלא-מוסריים של אנשי סדום. בימי קדם היה נהוג בסדום אונס הומוסקסואלי, כמו במקרה שבו צרו אנשי העיר על ביתו של לוט, אחיינו של אברהם, ותבעו ממנו להוציא אליהם את אורחיו "ונדעה אותם". בשופטים י"ט-כ"א מסופר על הרג רב שנעשה בבני שבט בנימין כתוצאה מתאוותם של כמה מאנשי השבט לבצע אונס הומוסקסואלי (אויגורד, 1994).

חינוך מיני במגזר הערבי

ההבדלים התרבותיים בין יהודים וערבים במדינת ישראל נעוצים בערכי היסוד של כל מגזר. השייך התרבותי נובע בבסיסו מארבעה מקורות: מוצא אתני, לשון, דת ולאום. עם קום המדינה הרוב היהודי עמד בפני בעיה של פיתוח זהות קיבוצית חדשה, ואילו למיעוט הערבי לא הייתה זהות קיבוצית ישראלית. מאידך, זהות המסורת הערבית נתקשרה אל ארצות ערב (גבאי, 1984). עם קום המדינה נוצר מפגש בין התרבות המקומית של תושבי האזור הערבים לבין תרבות המערב שהביאו איתם העולים מארצות אירופה. תהליך המודרניזציה איפשר לאישה הערבייה לצאת מביתה, להשתלב בחברה והביא את התרבות המערבית לביתה דרך התקשורת והטלוויזיה (שחר ומאיר, 1998).

השיח הציבורי על מין בחברה הערבית בכלל, ובקרב המוסלמים בפרט, הוא דל ביותר ולרוב מתנהל הרחק מאור הזרקורים. בבתי הספר במגזר הערבי כמעט שאין שיעורי חינוך

מיני, ולמעשה באף מוסד אחר לא קיים מערך הסברה מסודר על מיניות. יש לציין שבמשפחה המוסלמית המסורתית כמעט שלא משוחחים על מין. אין זה נהוג שהורים ישוחחו עם בניהם על הנושא, לבטח לא בפתחות המאפיינת משפחות רבות בחברה היהודית (למ"ס, 2004). מרבית ההורים לא זכו בעצמם לחינוך מיני ואין להם את הכלים הנכונים להעביר את הידע לילדיהם המתבגרים, שחשים קושי בעקבות ההתפתחות המינית שהם חווים. כאמור, בבתי הספר נושא החינוך המיני אינו מוזכר במידה מספקת (ג'ובראן, 2008).

חלק גדול מהחינוך המיני של הנוער הערבי המתבגר עובר מפה לאוזן, באמצעות שיחות בין בני הנוער עצמם או עם נערים בוגרים מהם, בהצצה לאתרים בעלי תכנים מיניים באינטרנט, או בחוברות פורנוגרפיות. רק חלק קטן מבני הנוער מקבלים חינוך מיני מההורים. החשיפה העכשווית של בני הנוער למין ולפורנוגרפיה אמורה להכין אותם באופן תיאורטי טוב יותר לחיי המין, אך המחקרים מראים כי לא כך המצב (Mesch, 2005). המיניות הנרכשת באמצעות אתרי פורנו באינטרנט מכוונת למין שבדרך כלל לא נמצא באופן טבעי, ולכן חינוך מיני כזה עלול לגרום בעתיד בעיות בתפקוד המיני ולאלימות.

בשנת 1996 הוצאה לאור, לראשונה, תוכנית לחינוך מיני בשפה הערבית בשם "אנו וגיל ההתבגרות". תוכנית זו דנה בנושא החינוך לחיי משפחה וחינוך מיני, ומטרתה הקניית ידע, מיומנויות והתמודדות עם נושא המין. התוכנית כוללת 12 פרקים שבתוכם חומר תיאורטי והפעלות: החינוך המיני והחינוך לחיי משפחה – הגדרות, גיל ההתבגרות, הקשר בין הורים למתבגרים, מושג "העצמי" ושינויים גופניים, גופי שלי, קבלת החלטות, החברות, דעות קדומות, החינוך לאסרטיביות, לחץ קבוצתי, מסורת והרגלים, האיידס ומחלות המועברות במגע מיני (משרד החינוך והתרבות, 1996, 2007).

עמדות הנצרות והאסלאם כלפי חינוך מיני

דתות שונות בעולם ראו ביחסי המין תחום שיש לפקח עליו ולהסדירו. הדת הנוצרית אינה רואה בישוע מייסד הנישואין הנוצריים, ולכן אינה מדברת על הנישואין (מרמיה 1986). בנוסף, המין נחשב בעיני הכנסייה כדבר שלילי, אשר עלול לפגוע באמונה הנוצרית ולהרחיק את המאמינים מן הדת ומ הכנסייה. לאור זאת, במשך מאות שנים התייחסה הכנסייה לנושא המין ולמיניות כחטא ואף גינתה אותו בכל האמצעים. עובדה זו גרמה לנוצרים להתייחס למין כאל נושא מבייש שלא נעים לדבר עליו בגלוי, במיוחד עם המתבגרים. חופש המידע וזמינותו באינטרנט גרמו למתבגרים הצמאים למידע לחפש אותו בכל מקום, ואחד המקומות הזמינים והנגישים ביותר היה הרשת בכלל, ואתרי פורנו ומקומות לא מוסמכים אחרים בפרט. לו הכנסייה הייתה מאפשרת פתיחות בנושא המין ומאפשרת לימוד זה במוסדותיה, סביר להניח שהתמונה היום הייתה שונה לחלוטין (Hathaway, 1968).

בעשור האחרון גבר מאוד הצורך של מתבגרים לדבר באופן פתוח וחופשי על נושאי המין והכנסייה החלה לתמוך בהסדרת תוכנית לחינוך מיני. בין מטרתיה של תוכנית זו היו חינוך מיני, קירוב בין ההורים למתבגרים ופיתוח דו-שיח ותקשורת עם הכנסייה בנושאי מין, למען קירוב עמדות (Shelley, 1989).

האסלאם, לעומת זאת, רואה באדם יחידה שלמה שבה פועלות מערכות שונות, כמו המערכת הבריאותית, הגופנית והמינית. האסלאם מייחס למין חשיבות גדולה ורואה בו נושא בסיסי בחיי האדם. בשל חשיבותו הרבה לבריאות היחיד ולבריאות החברה שבה הוא פועל מבחינה התנהגותית, מסורתית ומוסרית, קבעה השריעה האסלאמית נורמות כדי לספק את האינסטינקט המיני אצל האדם. בשריעה האסלאמית יש חוקים הנוגעים למין ומיניות, לנישואין, לזכויות הבעל והאישה, לגירושין ועוד. חוקים אלו באו לארגן את חיי המין והנישואין, לטפל בבעיות שהפרט נתקל בהן ולגרום לו להבין איך הוא יכול לממש זכויות שקיבל מהאל על מנת שיאריך חיים, ומצד שני, לשמור על המין תוך הרחקת האדם מהחטא וממחלות שונות (עלואן, 2002).

מטרת מחקרנו:

1. לבדוק האם קיים קשר בין מין ההורה לבין עמדותיו בנושא החינוך המיני? וכן האם קשר זה מועצם בהבדלים בין כפריים לעירוניים?
2. לבדוק האם קיים קשר בין דת ההורה (מוסלמי או נוצרי) לבין עמדותיו בנושא החינוך המיני? וכן האם קשר זה מועצם בהבדלים בין חילוניים ודתיים? ובין לא אקדמאים לאקדמאים?

שיטת המחקר

נבדקים

אוכלוסיית המחקר כללה 797 נשאלים ממוצא ערבי, המתגוררים בצפון הארץ, במשולש ובאזור ירושלים. בין המשתתפים היו: 371 נוצרים ו-426 מוסלמים, 208 גברים ו-589 נשים, 533 מהם הינם תושבי ערים ו-264 הינם תושבי כפרים.

מבין המשתתפים: 545 מגדירים את עצמם חילוניים או מסורתיים ו-252 מגדירים את עצמם דתיים או דתיים מאוד.

כל המשתתפים הינם הורים לילדים וגילם נע בין 20 ל-66 (ממוצע גילאים 39).

כלי המחקר

השאלון נבנה על ידי Blendon et. al. (2004) וקיבל תוקף בארצות הברית באמצעות שני סקרים לאומיים רחבים: זרוע אחת הופנתה לאוכלוסייה הכללית והזרוע האחרת הופנתה למנהלי בתי ספר.

השאלון מורכב משני חלקים: החלק הראשון היינו שאלון דמוגרפי שכולל גיל, דת, שנות לימוד, מקום מגורים, מצב משפחתי, מספר ילדים, מצב כלכלי ורמת דתיות. החלק השני מכיל 42 שאלות סגורות, הבודקות את עמדות ההורים בהקשר לחינוך המיני: חלק מהשאלות בודקות עמדות כלפי הבעיות השכיחות ביותר שההורים רואים אצל בני הנוער; חלק אחר בודק את עמדות ההורים כלפי החינוך המיני שילדיהם מקבלים במסגרת המוסדות החינוכיים. החלק האחרון בודק את הקשר בין ההורים לילדיהם בנושא חינוך מיני. השאלון תורגם מאנגלית לערבית (תרגום דו-כיווני) ועבר הגהה על ידי מומחה לשפה הערבית.

לצורך המחקר בחרנו להתמקד בארבע שאלות מתוך השאלון הנזכר לעיל:

1. האם החינוך המיני בבית הספר צריך להיות בגדר שיעור חובה או רשות?
2. מה צריכה להיות מהותו של החינוך המיני בבית הספר – ללמד על הימנעות מקיום יחסי מין עד לנישואין או ללמד על קיום יחסי מין תוך שימוש באמצעי מניעה?
3. באיזו שכבת גיל (יסודי, חטיבת ביניים, תיכון, או כלל לא) צריך ללמד, במסגרת החינוך המיני, את הנושאים: התפתחות העובר, מחלת האיידס, מחלות מין אחרות, ארגון ותכנון היריון, איך להשתמש באמצעי מניעה וכיצד להשיגם, דחיית יחסי מין לגיל מבוגר יותר, היכן ניתן להיבדק בקשר למחלות מין, איך להתמודד עם נושאים רגישים בגיל ההתבגרות, דחיית יחסי מין עד לנישואין, איך לשוחח עם בני הזוג ולהציב להם גבולות, אוננות, איך לדבר עם המתבגר על מין ואינטימיות, הפלה, בחירות מיניות המבוססות על ערכים והשגת אמצעי מניעה ללא הסכמת ההורים.
4. האם צריך ללמד את נושא ההומוסקסואליות במסגרת החינוך המיני בבית הספר? בסקאלה שנעה בין "נכון" ל"אין ללמד נושא זה כלל וכלל".

ההליך

לצורך איסוף הנתונים שלחנו את השאלונים למורים מהמגזר הערבי בישראל ואלו העבירו את השאלונים להורי התלמידים הלומדים בבית ספרם. השאלונים המלאים הוחזרו אלינו בדואר כשהם אנונימיים. מתוך 1,000 השאלונים שחולקו, הוחזרו אלינו 797 שאלונים.

ממצאים

השאלה הראשונה שהפנינו להורים הייתה האם שיעורי החינוך המיני בבית הספר צריכים להיות חובה או רשות?

76.1% מההורים חשבו ששיעורי החינוך המיני צריכים להיות חובה, ו-23.9% חשבו ששיעורי החינוך המיני צריכים להיות בגדר רשות.

נמצא קשר מובהק וחלש ($r_c = 0.15$) בין דעת ההורים בנוגע לחובת לימוד החינוך המיני של ילדיהם לבין מינם [$\chi^2_{(1)} = 17.96, p < 0.001$], כך ש-65% מהאבות חושבים כי על שיעורי החינוך המיני להיות חובה, ורק 35% חושבים כי על שיעורי החינוך המיני להיות בחירה. לעומתם, 80% מהאמהות חושבות כי על שיעורי החינוך המיני להיות חובה, ו-20% חושבות כי על שיעורי החינוך המיני להיות בחירה.

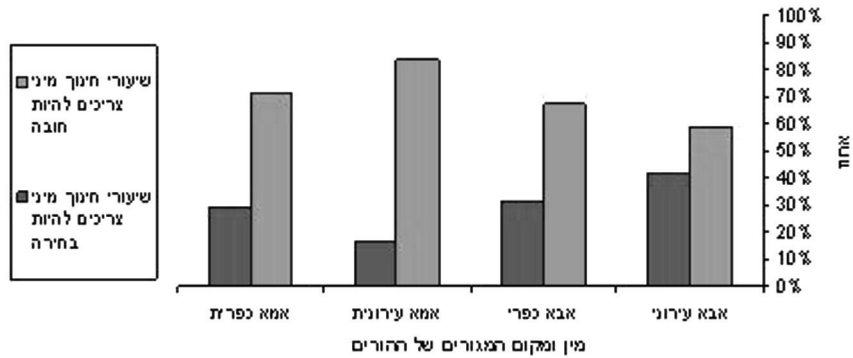
בנוסף, כאשר בודקים בנפרד מבחינת המינים, לא נמצא קשר מובהק בין דעת האבות בנוגע לחובת לימוד החינוך המיני של ילדיהם לבין מקום מגוריהם [$\chi^2_{(1)} = 1.02, n.s.$], אך כן נמצא קשר מובהק וחלש [$\chi^2_{(1)} = 11.29, p < 0.005$] בין דעת האמהות בנוגע לחובת לימוד החינוך המיני של ילדיהם לבין מקום מגוריהן, ($r_c = 0.14$) כך ש-83.5% מהאמהות העירוניות חושבות כי על שיעורי החינוך המיני להיות חובה, ו-16.5% חושבות כי על שיעורי החינוך המיני להיות רשות. 70.8% מהאמהות הכפריות חושבות כי שיעורי החינוך המיני צריכים להיות חובה, ו-29.2% מהן חושבות שעליהם להיות רשות.

טבלה מספר 1 ותרשים מספר 1 מסכמים את הנתונים הנ"ל.

טבלה מספר 1: התפלגות עמדת ההורים בשאלה: האם שיעורי החינוך המיני של ילדיהם בבית הספר צריכים להיות חובה או רשות, כפונקציה של המין (אבות או אמהות) ומקום מגורים (עיר או כפר), בנפרד עבור כל מין

אמהות		אבות		שיעורי חינוך מיני צריכים... להיות חובה או (להיות רשות)
כפר	עיר	כפר	עיר	
80% (20%)		65% (35%)		$\chi^2_{(1)} = 17.69, p < 0.001$ ($r_c = 0.15$)
70.8% (29.2%)		68.4% (31.6%)	61.5% (38.5%)	
$p < 0.005$ $\chi^2_{(1)} = 11.29$ ($r_c = 0.14$)		$\chi^2_{(1)} = 1.02, n.s.$		

תרשים מספר 1: התפלגות עמדת ההורים בשאלה: האם שיעורי החינוך המיני של ילדיהם בבית הספר צריכים להיות חובה או רשות כפונקציה של המין (אבות או אמהות) ומקום מגורים (עיר או כפר), בנפרד עבור כל מין

לא נמצא קשר מובהק בין דעת ההורים בנוגע לחובת לימוד החינוך המיני של ילדיהם לבין דתם [$\chi^2_{(1)}=1.87, n.s.$]. גם כשמפרידים בין הדתות לא נמצא קשר מובהק בין דעת ההורים בנוגע להומוסקסואליות לבין מידת הדתיות של המוסלמים [$\chi^2_{(1)}=0.05, n.s.$] או של הנוצרים [$\chi^2_{(1)}=0.01, n.s.$], וכן לא נמצא קשר מובהק בין דעת ההורים בנוגע להומוסקסואליות לבין מידת ההשכלה של מוסלמים [$\chi^2_{(1)}=2.79, n.s.$] או של נוצרים [$\chi^2_{(1)}=0.32, n.s.$]. תוצאות אלו מראות כי מרבית ההורים מודעים לחשיבות החינוך המיני בבית הספר. חשיבות זו גבוהה יותר אצל האמהות לעומת האבות, וביתר שאת אצל אמהות עירוניות.

בשלב השני, ביקשנו מההורים לבחור שתי הצהרות הנוגעות לאופיים של שיעורי החינוך המיני של הילדים ואשר קרובות יותר לדעתם:

מצאנו, כי 73% מההורים חושבים כי על שיעורי החינוך המיני לעודד מניעת קיום יחסי מין עד לנישואין, בעוד שרק 27% מההורים חושבים כי על שיעורי החינוך המיני לספק מידע אודות אמצעי מניעה. לא נמצא קשר מובהק בין דעת ההורים בנוגע לאופי החינוך המיני של ילדיהם לבין מינם [$\chi^2_{(1)}=2.24, n.s.$] ואף כשמפרידים בין המינים לא נמצא קשר מובהק בין דעת ההורים בנוגע לאופי החינוך המיני של ילדיהם לבין מקום המגורים של האבות [$\chi^2_{(1)}=0.43, n.s.$] או של האמהות [$\chi^2_{(1)}=0.47, n.s.$].

כן נמצא קשר מובהק וחלש ($r_c=0.18$) בין דעת ההורים בנוגע לאופי החינוך המיני של ילדיהם לבין דתם [$\chi^2_{(1)}=2.24, p<0.10$], כך ש-80% מההורים המוסלמים חושבים כי על שיעורי החינוך המיני לעודד מניעת קיום יחסי מין עד לנישואין (ורק 20% חושבים כי על שיעורי החינוך המיני לספק מידע אודות אמצעי מניעה), לעומת 64% מההורים הנוצרים אשר

חושבים כי על שיעורי החינוך המיני לעודד מניעת קיום יחסי מין עד לנישואין (ו-36% חושבים כי על שיעורי החינוך המיני לספק מידע אודות אמצעי מניעה).

בנוסף, כאשר מפצלים את ההורים מבחינת דתם, הרי שבקרב מוסלמים לא נמצא קשר מובהק בין דעתם של ההורים המוסלמים בנוגע לאופי החינוך המיני של ילדיהם לבין השכלתם המוסלמים בנוגע לאופי החינוך המיני של ילדיהם לבין מידת דתיותם [$\chi^2_{(1)}=0.03$, n.s.]. יחד עם זאת, נמצא קשר מובהק וחלש ($r_c=0.17$) בין דעתם של ההורים המוסלמים בנוגע לאופי החינוך המיני של ילדיהם לבין מידת דתיותם [$\chi^2_{(1)}=10.41$, $p<0.005$]. 74.4% מההורים המוסלמים החילונים חושבים כי על שיעורי החינוך המיני לעודד מניעת קיום יחסי מין עד לנישואין, ו-25.6% חושבים כי על שיעורי החינוך המיני לספק מידע אודות אמצעי מניעה, בעוד ש-88.1% מההורים המוסלמים הדתיים חושבים כי על שיעורי החינוך המיני לעודד מניעת קיום יחסי מין עד לנישואין, ו-11.9% חושבים כי על שיעורי החינוך המיני לספק מידע אודות אמצעי מניעה.

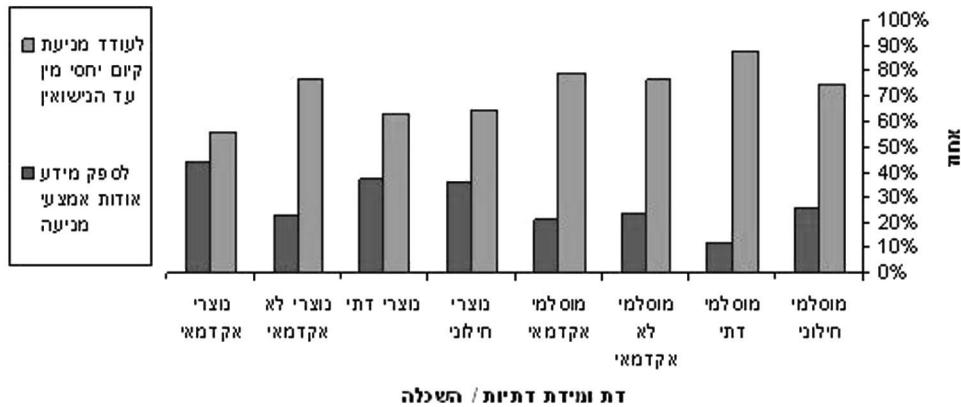
בקרב הנוצרים התמונה הפוכה: לא נמצא קשר מובהק בין דעת ההורים הנוצרים בנוגע לאופי החינוך המיני של ילדיהם לבין מידת דתיותם [$\chi^2_{(1)}=0.04$, n.s.], אולם כן נמצא קשר מובהק ובינוני ($r_c=0.22$) בין דעת ההורים הנוצרים בנוגע לאופי החינוך המיני של ילדיהם לבין השכלתם [$\chi^2_{(1)}=13.44$, $p<0.001$]. 76.7% מההורים הנוצרים הלא אקדמאים חושבים כי על שיעורי החינוך המיני לעודד מניעת קיום יחסי מין עד לנישואין, ו-23.3% חושבים כי על שיעורי החינוך המיני לספק מידע אודות אמצעי מניעה, בעוד ש-55.7% מההורים הנוצרים האקדמאים חושבים כי על שיעורי החינוך המיני לעודד מניעת קיום יחסי מין עד לנישואין, ו-44.3% חושבים כי על שיעורי החינוך המיני לספק מידע אודות אמצעי מניעה.

תוצאות אלו מראות כי מהותו של החינוך המיני שונה אצל מוסלמים ונוצרים. מוסלמים, יותר מנוצרים, חושבים כי חינוך מיני צריך לעודד מניעה של קיום יחסי מין עד לנישואין, כאשר המרכיב המשפיע עליהם בתחום זה הוא מידת דתיותם. דתיים, יותר מחילונים, חושבים כי חינוך מיני צריך לעודד מניעה של קיום יחסי מין עד לנישואין. לעומת זאת, אצל הנוצרים המרכיב המשפיע עליהם בתחום זה הוא השכלתם. לא אקדמאים, יותר מאקדמאים, חושבים כי חינוך מיני צריך לעודד מניעה של קיום יחסי מין עד לנישואין. טבלה מספר 2 ותרשים מספר 2 מסכמים את הנתונים הנ"ל.

טבלה מספר 2: התפלגות עמדת ההורים בשאלה האם שיעורי החינוך המיני של ילדיהם יהיו בגדר חובה או רשות בבית הספר כפונקציה של הדת (מוסלמי או נוצרי), מידת הדתיות (חילוני או דתי) וההשכלה (לא אקדמאי או אקדמאי) בנפרד לכל דת

נוצרי				מוסלמי				מה צריך להיות אופי שיעורי החינוך המיני?
אקדמאי	לא אקדמאי	דתי	חילוני	אקדמאי	לא אקדמאי	דתי	חילוני	
64% (36%)				80% (20%)				למנוע קיום יחסי מין עד לנישואין או לספק מידע על אמצעי מניעה
$\chi^2_{(1)} = 21.07, p < 0.001$ $r_c = 0.18$								
55.7% (44.3%)	76.7% (23.3%)	63% (37%)	64.3% (35.7%)	78.8% (21.2%)	76.6% (23.4%)	88.1% (11.9%)	74.4% (25.6%)	
$\chi^2_{(1)} = 13.44$ $p < 0.001$ $r_c = 0.22$		$\chi^2_{(1)} = 0.04, n.s.$		$\chi^2_{(1)} = 0.03 n.s.$		$\chi^2_{(1)} = 10.41$ $p < 0.005$ $r_c = 0.17$		

תרשים מספר 2: התפלגות עמדת ההורים בשאלה האם שיעורי החינוך המיני של ילדיהם בבית הספר יהיו בגדר חובה או רשות, כפונקציה של הדת (מוסלמי או נוצרי), מידת הדתיות (חילוני או דתי), וההשכלה (לא אקדמאי או אקדמאי) בנפרד לכל דת (ב-%)

תוצאות אלו מראות כי רוב ההורים סבורים שבשיעורי החינוך המיני צריך ללמד מניעה של קיום יחסי מין עד לנישואין, ומיעוטם חושבים שבשיעורי החינוך המיני צריך ללמד שימוש באמצעי מניעה. פער עמדות זה גדול יותר אצל הורים מוסלמים לעומת הורים נוצרים, כשהשיקול המנחה את ההורים המוסלמים הוא מידת דתיותם, בעוד שהשיקול המנחה אצל הורים נוצרים הוא השכלה.

בשאלה השלישית שאלנו את ההורים, לאיזו שכבת גיל מתאים כל אחד מהתכנים שנלמדים בשיעורי החינוך המיני בבית הספר, כשאת הנתונים סידרנו מהמתיירני ביותר לשמרני ביותר: יסודי, חטיבת ביניים, תיכון, או כלל לא צריך להילמד בבית הספר. טבלה מספר 3 ותרשים מספר 3 מרכזים את תוצאות שאלה זו.

טבלה מספר 3: תמיכת ההורים בנושאים שצריכים להילמד במסגרת שיעורי החינוך המיני של ילדיהם בבית הספר (ב-%)

הנושא	יסודי	חטיבת ביניים	תיכון	כלל לא
התפתחות העובר	45.5%	41.2%	12.9%	0.5%
מחלת האיידס	12.1%	61.1%	26.3%	0.5%
מחלות מין אחרות (מלבד איידס)	6.7%	57.3%	34.8%	1.2%
ארגון ותכנון הריון	1.4%	28.2%	57.8%	12.6%
איך להשתמש באמצעי מניעה וכיצד להשיגם	1.2%	25%	55.1%	18.7%
דחיית יחסי מין עד גיל מבוגר יותר	6.1%	41.6%	47.1%	5.2%
היכן ניתן להיבדק לגבי מחלות מין	5.1%	35%	52.1%	7.7%
איך להתמודד עם נושאים רגישים וההתבגרות	22.6%	60.7%	14.8%	1.8%
דחיית יחסי מין עד לנישואין	2.8%	37.6%	54.4%	5.2%
איך לשוחח עם בני הזוג ולהציב להם גבולות	2%	22.7%	54.6%	20.7%
אוננות	12.3%	61.6%	18.6%	7.5%
איך לדבר עם המתבגר על מין ואינטימיות	22.9%	52.6%	21.7%	2.8%
הפלה	2%	24.1%	49.3%	24.6%
בחירות מיניות מבוססות על ערכים	10.3%	35.5%	45.8%	8.4%
השגת אמצעי מניעה ללא הסכמת ההורים	2%	20.9%	38%	39.1%

לא נמצא הבדל מובהק בין המינים בנושא דחיית יחסי מין עד גיל הנישואין [U₍₇₇₂₎ = 56178, n.s.], אך כאשר מפצלים בין המינים, נמצא הבדל מובהק בין אבות עירוניים לאבות כפריים בנושא דחיית יחסי מין עד הנישואין [U₍₂₀₀₎ = 4217.5, p < 0.05], כך שאבות עירוניים חושבים שנושא זה צריך להילמד בשכבה נמוכה יותר לעומת אבות כפריים. בנוסף, מצאנו כי קיים הבדל מובהק בין המינים בעמדה כיצד לשוחח עם בן/בת הזוג ולהציב להם גבולות [U₍₇₄₅₎ = 44561, p < 0.001], כך שהאבות חושבים שנושא זה צריך להילמד בשכבה נמוכה יותר לעומת האמהות.

לא מצאנו הבדל מובהק בין המינים בנושא האוננות [U₍₇₄₅₎ = 50930, n.s.], אך כאשר מפצלים בין המינים, נמצא הבדל מובהק בין אבות עירוניים לאבות כפריים בנושא האוננות [p < 0.05], U₍₁₉₅₎ = 26124.5, כך שאבות עירוניים חושבים שנושא זה צריך להילמד בשכבה נמוכה יותר לעומת אבות כפריים. כמו כן נמצא הבדל מובהק בין אמהות עירוניות לאמהות כפריות בנושא האוננות [U₍₅₄₂₎ = 3665.5, p < 0.005], כך שאמהות עירוניות חושבות שנושא זה צריך להילמד בשכבה נמוכה יותר לעומת אמהות כפריות.

נמצא הבדל מובהק בין המינים בנושא איך לדבר עם מתבגרים על יחסי מין [p < 0.05], U₍₇₄₇₎ = 48874.5, כך שהאבות חושבים כי נושא זה צריך להילמד בשכבה גבוהה יותר לעומת האמהות. כמו כן, נמצא הבדל מובהק בין אמהות עירוניות לאמהות כפריות בנושא איך לדבר עם מתבגרים על יחסי מין [U₍₅₅₂₎ = 27013.5, p < 0.05], כך שאמהות עירוניות חושבות שנושא זה צריך להילמד בשכבה נמוכה יותר לעומת אמהות כפריות.

לבסוף, מצאנו כי קיים הבדל מובהק בין המינים בנושא השגת אמצעי מניעה ללא הסכמת ההורים [U₍₆₉₃₎ = 39282.5, p < 0.005], כך שהאבות חושבים שנושא זה צריך להילמד בשכבה נמוכה יותר לעומת האמהות.

טבלה מספר 4 מציגה את אחוזי התפלגות התשובות של ההורים בנוגע לנתונים המובהקים שלעיל.

טבלה מספר 4: התפלגות עמדת ההורים בנוגע לשכבת הגיל בה צריכים להילמד נושאים במסגרת שיעורי החינוך המיני של ילדיהם בבית הספר כפונקציה של המין (אבות או אמהות) [ב-%]

אמהות		אבות		מין		הנושא
כפר	עיר	כפר	עיר	אמהות	אבות	
				יסודי - 48.6%	יסודי - 36.3%	התפתחות העובר
				חט"ב - 38.8%	חט"ב - 47.8%	
				תיכון - 12%	תיכון - 15.5%	
				כלל לא - 0.5%	כלל לא - 0.5%	
				$U_{(789)} = 52669,$ $p < 0.005$		
יסודי - 2% חט"ב - 18.4% תיכון - 64.5% כלל לא - 15.1%	יסודי - 0.1% חט"ב - 29.3% תיכון - 57.3% כלל לא - 12.4%			יסודי - 1.2% חט"ב - 26.3% תיכון - 59.3% כלל לא - 13.2%	יסודי - 2% חט"ב - 33.3% תיכון - 53.7% כלל לא - 10.9%	ארגון ותכנון הריון
$U_{(562)} = 28011.5,$ $p < 0.05$				$U_{(763)} = 51713,$ $p < 0.05$		
יסודי - 18.2% חט"ב - 64.8% תיכון - 15.7% כלל לא - 1.3%	יסודי - 26.3% חט"ב - 61% תיכון - 11.5% כלל לא - 1.2%			יסודי - 24.1% חט"ב - 62% תיכון - 12.7% כלל לא - 1.2%	יסודי - 18.5% חט"ב - 57.1% תיכון - 21% כלל לא - 3.5%	איך להתמודד עם נושאים רגישים וההתבגרות
$U_{(562)} = 29848.5,$ $p < 0.05$				$U_{(782)} = 51483,$ $p < 0.005$		
		יסודי - 1.9% חט"ב - 30.1% תיכון - 61.2% כלל לא - 6.8%	יסודי - 6.2% חט"ב - 40.2% תיכון - 48.5% כלל לא - 5.2%			דחיית יחסי מין עד לנישואין
		$U_{(200)} = 4217.5,$ $p < 0.05$				

				יסודי - 1.3%	יסודי - 4.1%	איך לשוחח עם בן/בת הזוג ולהציב להם גבולות
				חט"ב - 20.3%	חט"ב - 30%	
				תיכון - 55.6%	תיכון - 51.8%	
				כלל לא - 22.8%	כלל לא - 14.5%	
				$U_{(747)} = 48874.5,$		
				$p < 0.05$		

לא נמצאו הבדלים בין המינים ובין מקומות המגורים, בנפרד לכל מין, בנושאים: מחלת האיידס, מחלות מין אחרות (מלבד איידס), איך להשתמש באמצעי מניעה וכיצד להשיגם, דחיית יחסי מין עד גיל מבוגר יותר, היכן ניתן להיבדק בקשר למחלות מין, הפלה ובחירות מיניות מבוססות על ערכים ($p < 0.05$).

בנוסף, ביקשנו לבחון אילו נושאים, לדעת ההורים, צריכים להיכלל בשיעורי החינוך המיני של ילדיהם בבית הספר ובאיזו שכבת גיל יש ללמד נושא זה (יסודי, חטיבת ביניים, תיכון או כלל לא), וזאת בלי קשר לדת ההורים (מוסלמי או נוצרי), מידת דתיותם (חילונית או דתי), והשכלתם (לא אקדמאי או אקדמאי).

לא נמצא הבדל מובהק בין הדתות בנושא התפתחות העובר [$U_{(789)} = 72604.5, n.s.$], אך כאשר ממצאים בין הדתות, נמצא הבדל מובהק בין נוצרים לא אקדמאים לנוצרים אקדמאים בנושא התפתחות העובר [$U_{(367)} = 13823, p < 0.05$], כך שנוצרים לא אקדמאים חושבים שנושא זה צריך להילמד בשכבת גיל גבוהה יותר לעומת נוצרים אקדמאים.

לא נמצא הבדל מובהק בין הדתות בנושא איך להשתמש באמצעי מניעה וכיצד להשיגם למוסלמים דתיים בשאלה כיצד יש להשתמש באמצעי מניעה וכיצד להשיגם [$U_{(760)} = 70628.5, n.s.$], אך כאשר ממצאים בין הדתות, נמצא הבדל מובהק בין מוסלמים חילונים למוסלמים דתיים בשאלה כיצד יש להשתמש באמצעי מניעה וכיצד להשיגם [$p < 0.005$], כך שמוסלמים חילונים חושבים שנושא זה צריך להילמד בשכבה נמוכה יותר לעומת מוסלמים דתיים.

לא נמצא הבדל מובהק בין הדתות בנושא דחיית יחסי מין עד גיל מבוגר יותר [$n.s.$], אך כאשר ממצאים בין הדתות, נמצא הבדל מובהק בין מוסלמים חילונים למוסלמים דתיים בנושא כיצד יש להשתמש באמצעי מניעה וכיצד להשיגם [$U_{(752)} = 67711.5, p < 0.05$], כך שמוסלמים חילונים חושבים שנושא זה צריך להילמד בשכבה נמוכה יותר לעומת מוסלמים דתיים. כמו כן, נמצא הבדל מובהק בין מוסלמים לא אקדמאים למוסלמים אקדמאים בנושא כיצד יש להשתמש באמצעי מניעה וכיצד להשיגם [$U_{(404)} = 16287.5, p < 0.01$], כך שמוסלמים לא אקדמאים חושבים שנושא זה צריך להילמד בשכבה גבוהה יותר לעומת מוסלמים אקדמאים.

נמצא הבדל מובהק בין הדתות בנושא היכן ניתן להיבדק בקשר למחלות מין $p < 0.05$], $[U_{(729)} = 59947$, כך שמוסלמים חושבים שנושא זה צריך להילמד בשכבה נמוכה יותר לעומת נוצרים.

לא נמצא הבדל מובהק בין הדתות בנושא כיצד יש להתמודד עם נושאים רגישים וההתבגרות לא $[U_{(782)} = 75333.5$, n.s.] אך כאשר מפצלים בין הדתות, נמצא הבדל מובהק בין מוסלמים לא אקדמאים למוסלמים אקדמאים בנושא איך להתמודד עם נושאים רגישים וההתבגרות $[p < 0.01]$ $[U_{(419)} = 18049$, כך שמוסלמים לא אקדמאים חושבים שנושא זה צריך להילמד בשכבה גבוהה יותר לעומת מוסלמים אקדמאים. כמו כן, נמצא הבדל מובהק בין נוצרים לא אקדמאים לנוצרים אקדמאים בנושא איך להתמודד עם נושאים רגישים וההתבגרות $[p < 0.001]$ $[U_{(365)} = 11462$, כך שנוצרים לא אקדמאים חושבים שנושא זה צריך להילמד בשכבה גבוהה יותר לעומת נוצרים אקדמאים.

לא נמצא הבדל מובהק בין הדתות בנושא האוננות $[U_{(737)} = 64026.5$, n.s.] אך כאשר מפצלים בין הדתות, נמצא הבדל מובהק בין מוסלמים חילונים למוסלמים דתיים בנושא האוננות $[p < 0.05]$ $[U_{(339)} = 17221$, כך שמוסלמים חילונים חושבים שנושא זה צריך להילמד בשכבה נמוכה יותר לעומת מוסלמים דתיים.

לא נמצא הבדל מובהק בין הדתות בנושא איך לדבר עם המתבגר על מין ואינטימיות $[n.s.]$ $[U_{(747)} = 68042.5$, אך כאשר מפצלים בין הדתות, נמצא הבדל מובהק בין מוסלמים חילונים למוסלמים דתיים בנושא איך לדבר עם המתבגר על מין ואינטימיות $[p < 0.05]$ $[U_{(350)} = 16452.5$, כך שמוסלמים חילונים חושבים שנושא זה צריך להילמד בשכבה נמוכה יותר לעומת מוסלמים דתיים.

לא נמצא הבדל מובהק בין הדתות בנושא הפלה $[U_{(714)} = 62450.5$, n.s.] אך כאשר מפצלים בין הדתות, נמצא הבדל מובהק בין מוסלמים חילונים למוסלמים דתיים בנושא הפלה $[p < 0.005]$ $[U_{(323)} = 15127.5$, כך שמוסלמים חילונים חושבים שנושא זה צריך להילמד בשכבה נמוכה יותר לעומת מוסלמים דתיים.

לא נמצא הבדל מובהק בין הדתות בנושא בחירות מיניות מבוססות על ערכים $[n.s.]$ $[U_{(712)} = 60033.5$, אך כאשר מפצלים בין הדתות, נמצא הבדל מובהק בין מוסלמים לא אקדמאים למוסלמים אקדמאים בנושא בחירות מיניות מבוססות על ערכים $[p < 0.05]$ $[U_{(322)} = 15473.5$, כך שמוסלמים לא אקדמאים חושבים שנושא זה צריך להילמד בשכבה גבוהה יותר לעומת מוסלמים אקדמאים.

טבלה מספר 5 מציגה את התפלגות התשובות של ההורים בנוגע לנתונים המובהקים שלעיל.

יסודי 5.2%	יסודי 3.2%			יסודי 6.1%	יסודי 20.2%					איך להתמודד עם נושאים רגישים והתבגרות
חט"ב 25.4%	חט"ב 37.3%			חט"ב 40.5%	חט"ב 37.8%					
תיכון 63.9%	תיכון 50.8%			תיכון 47.8%	תיכון 43.4%					
לא 5.6%	לא 8.7%			לא 5.7%	לא 13.3%					
U ₍₃₆₅₎ =11462, p<0.001				U ₍₄₁₉₎ =18049, p<0.01						
						יסודי 7.9%	יסודי 12.4%			אוננות
						חט"ב 61.2%	חט"ב 63.5%			
						תיכון 18.8%	תיכון 17.6%			
						לא 12.1%	לא 6.4%			
						U ₍₃₃₉₎ =17221, p<0.05				
						יסודי 20.1%	יסודי 26.6%			איך לדבר עם המתבגר על מין ואינטימיות
						חט"ב 45.7%	חט"ב 51.9%			
						תיכון 31.1%	תיכון 18%			
						לא 3%	לא 3.4%			
						U ₍₃₅₀₎ =16452.5, p<0.05				
						יסודי 5.2%	יסודי 1.3%			הפלה
						חט"ב 18.2%	חט"ב 30%			
						תיכון 39.6%	תיכון 49.4%			
						לא 37%	לא 19.4%			
						U ₍₃₂₃₎ =15127.5, p<0.005				
				יסודי 13%	יסודי 11.3%					בחירות מיניות מבוססות על ערכים
				חט"ב 38.5%	חט"ב 31.1%					
				תיכון 43.5%	תיכון 40.4%					
				לא 5%	לא 17.2%					
				U ₍₃₂₂₎ =15473.5, p<0.05						

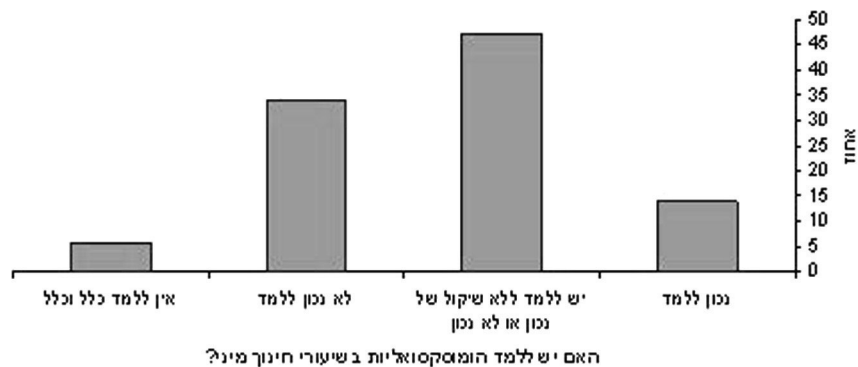
לא נמצאו הבדלים בין הדתות ובין מידות הדתיות וההשכלה, בנפרד לכל דת, בנושאים: מחלת האיידס, מחלות מין אחרות (מלבד איידס), ארגון ותכנון הריון, דחיית יחסי מין עד לנישואין, איך לשוחח עם בן/בת הזוג ולהציב להם גבולות והשגת אמצעי מניעה ללא הסכמת ההורים ($p < 0.05$).

לבסוף, שאלנו את ההורים, האם נכון ללמד במסגרת שיעורי החינוך המיני של ילדיהם בבית הספר על הומוסקסואליות?

13.8% אמרו כי זה נכון ללמד על הומוסקסואליות במסגרת שיעורי החינוך המיני של ילדיהם בבית הספר. 47.1% אמרו שיש ללמד על הומוסקסואליות ללא שיקול של נכון או לא נכון. 33.7% מההורים אמרו כי לא נכון ללמד על הומוסקסואליות במסגרת שיעורי החינוך המיני של ילדיהם בבית הספר, ו-5.4% מההורים אמרו כי אין ללמד על הומוסקסואליות בבית הספר כלל וכלל.

תרשים מספר 4 מציג את התוצאות הנ"ל

תרשים מספר 4: התפלגות עמדת ההורים בנוגע ללימוד על הומוסקסואליות בשיעורי החינוך המיני של ילדיהם בבית הספר (ב-%)

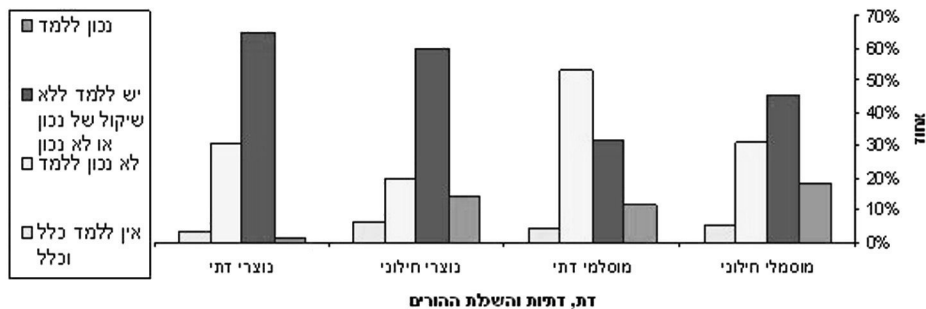
לא נמצא הבדל בין המינים בנוגע לדעתם של ההורים על הומוסקסואליות [n.s.], כמו כן, כאשר מפרידים בין המינים, לא נמצא הבדל מובהק בין מקומות המגורים בנוגע לדעת האבות על הומוסקסואליות [U₍₂₀₀₎ = 4693.5, n.s.] או בנוגע לדעת האמהות בנושא [U₍₄₈₉₎ = 24001, n.s.]. לעומת זאת, נמצא הבדל מובהק בין הדתות בנוגע לדעת ההורים על הומוסקסואליות [U₍₆₈₉₎ = 52193, p < 0.01], כך שלמוסלמים יש דעה יותר שלילית בנושא מאשר לנוצרים. ספציפית, כאשר מפצלים בין הדתות, נמצא הבדל מובהק בין מוסלמים חילונים למוסלמים דתיים [U₍₃₇₃₎ = 13483, p < 0.001], כך שלמוסלמים חילונים יש דעה פחות שלילית

על הומוסקסואליות מאשר למוסלמים דתיים. כמו כן, נמצא הבדל מובהק בין נוצרים חילונים לנוצרים דתיים בנוגע לדעתם בנושא $[U_{(316)}=6711, p<0.05]$, כך שלנוצרים חילונים יש דעה פחות שלילית על נושא ההומוסקסואליות מאשר לנוצרים דתיים. לא נמצאו הבדלים מובהקים מבחינת ההשכלה בנוגע לדעתם של ההורים על הומוסקסואליות, לא בקרב הורים מוסלמים $[U_{(373)}=15695.5, .n.s.]$ ולא בקרב הורים נוצרים $[U_{(316)}=10543.5,$

טבלה מספר 6: דעת ההורים בנוגע ללימוד נושא ההומוסקסואליות בשיעורי החינוך המיני של ילדיהם בבית הספר כפונקציה של הדת (מוסלמי או נוצרי) וכן של מידת הדתיות (חילוני או דתי), בנפרד לכל דת (ב-%)

נוצרי		מוסלמי	
דתי	חילוני	דתי	חילוני
נכון ללמד – 11.7% ללמד ללא נכון או לא נכון – 60.8% לא נכון ללמד – 21.8% כלל לא ללמד – 5.7%		נכון ללמד – 15.6% ללמד ללא נכון או לא נכון – 39.4% לא נכון ללמד – 40.2% כלל לא ללמד – 4.8%	
$U_{(689)}=52193, p<0.01$			
נכון ללמד – 1.6% ללמד ללא נכון או לא – 64.5% לא נכון ללמד – 30.6% כלל לא ללמד – 3.2%	נכון ללמד – 14.2% ללמד ללא נכון או לא – 59.8% לא נכון ללמד – 19.7% כלל לא ללמד – 6.3%	נכון ללמד – 11.5% ללמד ללא נכון או לא – 31.2% לא נכון ללמד – 52.9% כלל לא ללמד – 4.5%	נכון ללמד – 18.5% ללמד ללא נכון או לא – 45.4% לא נכון ללמד – 31% כלל לא ללמד – 5.1%
$U_{(316)}=6711, p<0.05$		$U_{(373)}=13483, p<0.001$	

תרשים מספר 5: דעת ההורים בנוגע ללימוד נושא ההומוסקסואליות בשיעורי החינוך המיני של ילדיהם בבית הספר כפונקציה של הדת (מוסלמי או נוצרי), וכן של מידת הדתיות (חילוני או דתי), בנפרד לכל דת (ב-%)

טבלה מספר 6 ותרשים מספר 5 מציגים את אחוזי התפלגות התשובות של ההורים בנוגע לנתונים המובהקים שלעיל. תוצאות אלו מראות כי מרבית ההורים סבורים כי יש ללמד את נושא ההומוסקסואליות, וזאת ללא שיפוטים ערכיים חד־משמעיים של נכון או לא נכון, ראוי או פסול. אולם, בסתירה מסוימת לעמדה זו, חלק ניכר מההורים חושבים שלימוד הנושא צריך להיעשות לא במסגרות הפורמאליות של שיעורי החינוך המיני בבית הספר. ציבור זה, המתנגד ללימוד ההומוסקסואליות במסגרת שיעורי החינוך המיני, גדול יותר בקרב ההורים המוסלמים לעומת ההורים הנוצרים, והוא דומיננטי יותר בקרב ההורים הדתיים בהשוואה לחילונים.

דין

הצורך בהבנה ובידע בסיסי בנוגע לחינוך מיני חברתי, מתבסס על אמונה כי מיניות טובה ובריאה מהווה חלק בלתי נפרד מהקיום האנושי ומאיכות החיים של כל פרט (ארגמן, 2005). חינוך מיני הוא לא "שיחה אחת" שמתקיימת בדרך כלל על ידי יועצת בית הספר בכיתה ו', בה היא מסבירה בקצרה לבנות על המחזור החודשי ועל השינויים הפיזיולוגיים המתרחשים בגופם. ברוש (2007), טוענת שכמו שמלמדים מתמטיקה, היסטוריה ואנגלית יש ללמד התנהגות מינית בריאה, אחראית ומושכלת. מין, חיי משפחה ואהבה, הם נושאים מרכזיים בחייו של כל אדם לאורך כל החיים.

חינוך מיני מתחיל מרגע הלידה ומתפתח עם הזמן עד שמגיעים לשלב בו אנו שואלים את עצמנו מה הוא מין עבורנו? מה היינו רוצים ללמד את ילדינו אודות נושא חשוב ורגיש זה? מתי להתחיל? והאם הנושא צריך להיות חלק מתוכניות הלימוד בנושא חובה?

חינוך מיני כבחירה או רשות?

ההורים התבקשו להביע עמדה אודות מתכונת לימוד החינוך המיני בנושא חובה או רשות. רוב מוחלט של ההורים משתי הדתות (מוסלמים ונוצרים) וללא הבדל ברמת הדתיות או ההשכלה החליטו שנושא זה צריך להיות נושא חובה בבית הספר.

ממצאים אלו דומים לממצאים שהוצגו על ידי מק־קיי ושותפיו, שהראו כי הורים רבים בארצות הברית ובקנדה דרשו שנושא החינוך המיני ייכלל בתוכנית הלימודים, יכלול נושאים רחבים ויתחיל מגיל צעיר (Mckay et al., 1998).

מצאנו הבדל מובהק בעמדות בין אמהות לאבות, כך שאחוז גדול יותר של אמהות חושבות ששיעורי החינוך המיני צריכים להיות חובה, לעומת אחוז קטן מהאבות. בנוסף, בקרב האמהות מצאנו כי אמהות עירוניות, יותר מאמהות כפריות, חושבות ששיעורי החינוך המיני צריכים להיות בגדר חובה. ממצא זה לא חוזר על עצמו בקרב האבות.

רק מעט מהנשים הערביות עובדות ורובן עקרות בית (קידום נשים בשירות המדינה, 2002).

כתוצאה מכך, נשים בחברה הערבית מבלות זמן רב יותר עם ילדיהן ומטבע הדברים מתמודדות עם בעיות המתבגרים יותר מאשר בעליהן. אין זה מפתיע, אם כך, שהן רואות בחינוך המיני כלי עזר שיעזור להן להתמודד עם חלק מבעיות ההתבגרות.

במחקרנו ראינו כי מרבית ההורים היו בעד חינוך למניעת קיום יחסי מין עד החתונה, ונגד חינוך לעידוד השימוש באמצעי מניעה, למרות שחינוך זה יעיל יותר, כפי שנובע ממאמרם של ג'מוט וחבריו, אשר הוזכר במבוא (Jemmott et al., 1998).

בנוסף, אין זה מפתיע שאמהות עירוניות, יותר מאמהות כפריות, חושבות ששיעורי החינוך המיני צריכים להיות חובה. זאת לאור העובדה שמספר הפיתויים בעיר (מועדונים, בתי קפה, פאבים ומקומות בילוי אחרים) גדול יותר מאלו שבכפר.

מהותו של החינוך המיני

על ההורים היה להביע עמדה בהקשר לשתי הצהרות: האחת – על משרד החינוך לממן חינוך מיני שמעודד אי קיום יחסי מין עד לנישואין; והשנייה – על משרד החינוך לממן חינוך מיני שמעודד ומספק מידע אודות אמצעי מניעה. הרוב המוחלט של ההורים היה בעד ההצהרה הראשונה, ללא הבדל בין המינים או מקום המגורים.

תוצאות אלה תואמות את הטענה של עזאיזה (2009), לפיה הקידמה הביאה איתה קונפליקטים רבים: מצד אחד, קיים עידוד להנאה מינית במסגרת יחסי נישואים, אך מצד שני קיים איסור מוחלט וחמור של כל התנהגות מינית אחרת. קונפליקט זה ניתן להתרה אם יחסי המין יימנעו עד לנישואין.

במרכיב הדת נמצא הבדל משמעותי: יותר מוסלמים מאשר נוצרים הסכימו עם ההצהרה הראשונה ובתוך הדת המוסלמית קיים גם הבדל משמעותי בין דתיים לחילונים, כך שיותר מוסלמים דתיים טענו ששיעורי החינוך המיני צריכים לעודד מניעת יחסי מין, לעומת המוסלמים החילונים. אצל הנוצרים, לעומת זאת, לא היה הבדל בין חילונים לדתיים, אך נצפה הבדל משמעותי ברמת ההשכלה – הנוצרים הלא אקדמאים היו בעד ההצהרה הראשונה יותר מאשר הנוצרים האקדמאים.

החברה הערבית בישראל היא מיעוט בתוך מדינת ישראל ולה מבנה חברתי והתנהגותי אופייני. עלואן טוען שחלק גדול מהמנהגים והעמדות קשורים לדת וכי למרות שרמת ההשכלה במגזר הערבי עלתה לאחרונה, עדיין האנשים המשכילים מושפעים מהדת וקשה להם לשנות את עמדותיהם (עלואן, 2002).

תוצאות מחקרנו מראות שבעוד שרוב ההורים המוסלמים מצפים כי תוכנית החינוך המיני תלמד מוסר בלבד, וזאת בניגוד להוראות השריעה, שמחייבות את ההורים ללמד ולהכין את ילדיהם לקראת גיל ההתבגרות. לעומת זאת, אצל הנוצרים קיימת ציפייה כי החינוך המיני

יספק מידע אודות אמצעי המניעה. גם כאן, כמו אצל המוסלמים, ההורים הביעו עמדה הנוגדת את עמדת הכנסייה, שמתעלמת מנושא המין והחינוך המיני.

כאיזה גיל לדבר עם הילדים, ועל אילו נושאים?

הבעיה שרוב ההורים והמחנכים נתקלים בה היא, כיצד לדבר עם הילדים בנושא החינוך המיני, ואילו תת-נושאים ללמד במסגרת נושא זה. החינוך המיני הפך להיות אחת הבעיות המורכבות ביותר בהן נתקלו קובעי המדיניות בתחום זה. מורכבות זו נובעת ממאפיינים ייחודיים למערכת החינוך בכלל, ולחינוך המיני בפרט. כמו כן, מאפיינים אלו משותפים למדינות רבות, מפותחות ובלתי מפותחות כאחת, חלקם קבועים וחלקם משתנים במרוצת הזמן (Simanski, 1998). במחקר הנוכחי התבקשו ההורים לקבוע לאיזו שכבת גיל מתאים כל אחד מהתכנים הנלמדים בשיעורי החינוך המיני בבית ספר, כאשר הנתונים סודרו מהמתירני ביותר לשמרן ביותר – יסודי, חטיבת ביניים, תיכון, או כלל לא, צריך להילמד בבית הספר. התפתחות העובר היה הנושא היחיד שמרבית ההורים סברו שניתן ללמדו כבר בבית הספר היסודי.

מחלת האיידס, מחלות מין אחרות, כיצד להתמודד עם נושאים רגישים וגיל ההתבגרות, אוננות וכיצד לדבר עם המתבגר על מין ואינטימיות – נבחרו על ידי מרבית ההורים כמתאימים לחטיבת הביניים.

ארגון ותכנון הריון, כיצד להשתמש באמצעי מניעה וכיצד להשיגם, דחיית יחסי מין עד גיל מבוגר יותר, היכן ניתן להיבדק בקשר למחלות מין, דחיית יחסי מין עד לנישואין, כיצד לשוחח עם בן/בת הזוג ולהציב להם גבולות, הפלה ובחירות מיניות מבוססות על ערכים – כל אלה נבחרו על ידי מרבית ההורים כמתאימים ביותר לבית הספר התיכון. השגת אמצעי מניעה ללא הסכמת ההורים, היה הנושא היחיד שמרבית ההורים קבעו שאין ללמדו כלל וכלל.

נראה כי מרבית ההורים חושבים שנושאים ביולוגיים יכולים להילמד כבר ביסודי. בחטיבת הביניים יש ללמד את הנושאים שאינם עוסקים בקיום יחסי מין באופן ישיר כגון אוננות, כיצד לדבר עם המתבגרים ו/או מחלות מין, ורק בתיכון יש ללמד את הנושאים שעוסקים ישירות בקיום יחסי מין, הפלות, בדיקות בקשר למחלות מין ודחיית קיום יחסי מין.

בארצות הברית ובקנדה הורים רבים דרשו שנושא החינוך המיני יהווה חלק מתוכנית הלימודים, שהוא יכול ללמד נושאים רבים ושיתחיל בגיל צעיר. תמיכת ההורים חשובה למערכת החינוך בצפון אמריקה, כי יש להם השפעה גדולה על ילדיהם והם גם יכולים להשפיע על הממסד. לפני הכללת החינוך המיני בתוכנית הלימודים, בוצע שם סקר רחב בין ההורים שקבעו מה צריך ללמד ומתי. ההורים בצפון אמריקה המליצו ללמד בבית הספר היסודי נושאים כמו

איך הגוף בנוי, הברדלים בין בנים לבנות, הריון ולידה, איך לזהות ניצול מיני וכדומה. בחטיבת הביניים הם המליצו ללמד על מחלות מין ואידס, משיכה מינית, אהבה, הימנעות מקיום יחסי מין, אוריינטציות מיניות ואמצעי מניעה. ואילו רק בתיכון הם המליצו ללמד נושאים כמו איך לקבל החלטות בהקשר המיני, אונס והתעללות מינית (Mckay et al, 1998). תוצאות מחקר זה זהות כמעט לחלוטין לנושאים שנבחרו על ידי ההורים במחקרנו.

בשנת 2003 פורסמו תוצאות מחקר שבדק בקרב תלמידי תיכון, אילו נושאים חשובים להם שייכללו בשיעורי החינוך המיני. נמצא כי בנים ובנות מעוניינים בנושאים דומים. בין הנושאים שעניינו את הבנים היו: יחסי מין בגיל ההתבגרות, מניעת הריון, מחלות מין, תקשורת ויחסים בין המינים והתפתחות פיזיולוגית, רגשית וחברתית בגיל ההתבגרות. הבנות התעניינו בנושאים: מניעת הריון, מחלות מין, פגיעה ואלומות מינית, יחסי מין בגיל ההתבגרות, התפתחות רגשית וחברתית ותקשורת ויחסים בין המינים (Shtarkshall et. al, 2007).

ד"ר נלי שטיין טוענת במחקרה כי מערכת החינוך רואה במיניות של בני הנוער גורם בעל פוטנציאל סיכון ומתנהלת בהתאם. היא אינה מאפשרת מרחב מוגן לדיון בנושאי יחסים רומנטיים, רגשות וזוגיות. כתוצאה ממדיניות זו, לבתי הספר יש השפעה מועטה מאוד על התפתחות הכישורים הבין-אישיים במערכת היחסים הזוגית של בני הנוער (שטיין, 2004). תוצאות מחקרנו מראות כי לו הייתה מערכת החינוך "מקשיבה" לרצון ההורים, יתכן שמצב זה היה יכול להשתפר. יש לציין כי גם בשאלה זו, כמו בשאלות הקודמות, מידת הדתיות יצרה הברדלים בין מוסלמים חילונים לדתיים, הברדלים שלא נמצאו בקרב הנוצרים.

האם צריך ללמד את נושא ההומוסקסואליות במסגרת החינוך המיני?

לבסוף, התבקשו ההורים לקבוע האם לימוד ההומוסקסואליות במסגרת שיעורי החינוך המיני הינו דבר נכון? האם יש ללמד נושא זה ללא שיקול של נכון או לא? או שמא לא נכון ללמד נושא זה או שאין ללמדו כלל וכלל?.

תוצאות מחקר זה הראו כי מרבית הנבדקים טענו כי יש ללמד נושא זה ללא שיקול של נכון או לא, וזאת ללא הברדל בין המינים או בין מקום המגורים.

יחד עם זאת, חלק ניכר מן המוסלמים שללו מכל וכל לימוד על ההומוסקסואליות במסגרת שיעורי החינוך המיני, כאשר המוסלמים הדתיים שללו נושא זה עוד יותר מאשר החילונים. הנוצרים (כולם), לעומת זאת, התנגדו פחות ללימוד ההומוסקסואליות במסגרת שיעורי החינוך המיני מן המוסלמים, אך גם כאן הנוצרים הדתיים היו נגד לימוד נושא זה יותר מאשר החילונים.

תרבויות רבות מחפשות דרך להסדיר את נושא החינוך המיני וההתנהגויות המיניות. קיימים הברדלים בעמדותיהם בנושאי קיום יחסי מין לפני הנישואין, מחוץ לנישואין ובעיקר בנושא ההומוסקסואליות (Widmer, 1998).

ברוב הדתות הומוסקסואליות מוגדרת כחטא כבד ויש חוקים כתובים האוסרים על כך במפורש, ולכן לרוב המכריע של האוכלוסייה יש עמדה שלילית כלפי הומוסקסואליות (אביגדור, 1994).

ידוע כי הכנסייה אמנם רואה בהומוסקסואליות חטא גדול אפילו יותר מאשר קיום יחסי מין אנאליים בין גבר לאישה, אך בשנים האחרונות מסתמנת פתיחות רבה יותר אצלה לגבי נושא זה. בניגוד לפתיחות של הכנסייה הנוצרית בנושא המין בשנים האחרונות, השריעה האסלאמית עדיין אוסרת בתכלית האיסור על קיום משכב זכרי ומין אנאלי.

סיכום

מאמר זה בא לבחון את עמדות ההורים בחברה הערבית בנוגע לעצם קיומו של החינוך המיני בבתי הספר שבהם לומדים ילדיהם ולתכניו.

מאמרנו הראה כי קיימים נושאים שלגביהם יש הסכמה וכאלה השנויים במחלוקת. יחד עם זאת, מאמרנו מראה באופן ברור כי קיימים הבדלים מובהקים בנוגע לאופן החשיבה של המוסלמים לעומת הנוצרים בנושא החינוך המיני ותכניו. הבדלים אלו התבטאו בעמדה שמרנית יותר בקרב המוסלמים לעומת הנוצרים, ובעוד שאלו האחרונים הושפעו בעיקר מן ההשכלה (ולכן נצפו הבדלים בין אקדמאים ללא אקדמאים), הרי שהמוסלמים הושפעו בעיקר מן הדת, ולכן נצפו הבדלים בין חילונים לדתיים.

במחקרם של Colman & Testa (2008) שנערך בלונדון, נמצא כי סטודנטים מוסלמים הראו ידע דל יותר בנושא מין ופריון ומיניות סגורה יותר לעומת סטודנטים נוצרים. בנוסף, ללא קשר לדת, סטודנטים שהגדירו את עצמם באופן כללי כדתיים, הראו ידע דל יותר בנושאי מין, פריון ומיניות סגורה, יותר מאשר סטודנטים שהגדירו עצמם כחילונים. יתרה מכך, הסטודנטים הנוצרים החילונים אמנם העידו על עצמם שקיימו יותר יחסי מין, בעיקר לעומת סטודנטים מוסלמים דתיים, אך כאשר קיימו יחסי מין העידו אחוזים גבוהים מהם כי עשו זאת תוך שימוש באמצעי מניעה. שליש מהמוסלמים שקיימו יחסי מין עשו זאת ללא שימוש באמצעי מניעה.

מחקר שנערך ביוון בחן את עמדת הנבדקים לגבי שימוש בקונדום וזאת על ידי בקשה מהנבדקים להשתמש במוצר ולדווח עליו לאחר מכן. באופן הדומה לתוצאותינו, הן נוצרים והן מוסלמים טענו כי השימוש בקונדום הוא בגדר הסביל והנסבל, אולם הנוצרים היו מודעים הרבה יותר ליתרונות השימוש בקונדום, בעוד שהמוסלמים טענו כי הוא חסר חשיבות (Galazios et. al., 2004).

לפני סיום, עלינו לציין כי מחקרנו הוא מהבודדים שנערכו בישראל בנושא החינוך המיני בכלל ובחברה הערבית בפרט, ההטרופגנית מבחינה דתית. בנוסף, מחקרנו הוא הראשון לבחון

את ההבדלים בין האוכלוסייה הערבית העירונית לזו הכפרית, ובין נוצרים למוסלמים, ולבחון לעומק מה הם הגורמים המשפיעים בנושא החינוך המיני על שתי אוכלוסיות אלה. מכאן, שלממצאינו יש תרומה רבה לגיבוש נושא החינוך המיני באופן רגיש, הן מבחינה תרבותית והן מבחינה דתית, במיוחד במדינה הטרוגנית כמו ישראל.

מקורות

- אביגדור, מ' (1994). האם זו בחירה? כל מה שרצית לדעת על הומוסקסואליות. תל אביב: הוצאת מודן.
- ארגמן, ר' (2005). מקום ההורים בתהליך החינוך המיני החברתי של אדם עם אוטיזם. תל אביב: מכון רם.
- בירנבוים, מ' (1981). סקר פעילות בית-הספר הממלכתי תחום החינוך לחיי המשפחה - תש"ם. ירושלים: משרד החינוך (עמ' 5-7).
- ברנזון, י' (2010). "מהם ההבדלים בין סקס נשי וסקס גברי ומהיכן הם נובעים?", מאמרים, 9 בפברואר. ברש, מ' (1973ב). "ראיון מיוחד עם שר החינוך והתכנון". ידיעות אחרונות, 9 ביוני.
- גבאי, מ' (1984). ערביי ישראל — שאלה של זהות. הוצאת המכון ללימודים ערביים: גבעת חביבה (עמ' 1-5).
- ג'בראן, ס' (2008). סמינריון בנושא עמדות לגבי חינוך מיני אצל אמהות נוצריות ומוסלמיות. מנחה פרופ' דורית מרואן. המכללה האקדמית אורנים.
- גול, ש' (1989). החינוך הרגשי: מידע בעיני מין. הוועידה האירופית השנייה של הליגה הבין לאומית של חברות למען אמיש. בריסל (עמ' 23-25).
- גריזים, ח' (2007). בית בארץ ישראל. ירושלים: משרד החינוך והתכנון — החינוך הדתי.
- דברי הכנסת (2010). חינוך מיני במערכת החינוך. הכנסת מרכז המחקר והמידע.
- טנא, ד' (1987). נערות במצוקה, היבטים טיפוליים. ירושלים: האוניברסיטה העברית (עמ' 5-8).
- לנצט, מ' (1971). מאחורי עלה התאנה: הסברה מינית לצעירים. רמת-גן: מסדה (עמ' 337-340).
- משרד החינוך והתכנון (1996). אנו וגיל ההתבגרות: פרקים בחינוך לחיי הערביים חטיבת ביניים. ירושלים.
- משרד החינוך והתכנון (2007). כישורי חיים: מתווה לתכנון ולהפעלת תכנית בית-ספרית, לגן ולכיתות א'-י"ב. ירושלים.
- נתן, מ', שנבל, ע' (1982). "תמורות בעמדות בני הקיבוצים כלפי חברות ויחסי מין". בתוך י, דר (עורך), **החינוך בקיבוץ: סוציאליזציה דר-מוקדית**. ירושלים: האוניברסיטה העברית, (עמ' 487-498).
- עזאזיה, פ', אבו בקר, ח', לזרוביץ, ר' וג'נאים, א' (2009). נשים ערביות בישראל — תמונת מצב ומבט לעתיד. רמות (עמ' 5-9).
- קאופמן, מ' (1987). "הסטנדרטים המיניים וההתנהגות המינית של הנוער בקיבוץ". **החינוך המשותף**, 96 (עמ' 3-10).
- קבאליון, ג' (1997). הרקע למיסוד החינוך המיני וההסברה המינית בישראל. **במכללה**, 19 (עמ' 105-146).
- קידום נשים בשירות המדינה — תמצית נתונים. (2002). מוגש לוועדת הכנסת לקידום מעמד האישה. האגף לקידום מעמד האישה ושילובן, יולי.
- קליינברגר, א'. (1961). הזכות לחנך לערכים מחייבים. **מגמות**, י"א 4 (עמ' 332-334).
- שחר, ר', מאיר, ר' (1998). הצעירה הערבייה בישראל — מסורת ושינוי עמדות לגבי שוויון בין המינים במשפחה ובחברה הערבית. **החינוך וסביבו** — מכללת סמינר הקיבוצים. שנתון המכללה כרך כ' תשנ"ח. (עמ' 217-248).

שטיין, נ' (2004). התמקמויות זהותיות – כעס ובושה כמבארים תפיסות של התנהגויות מיניות וזוגיות של נערות ונערים בגיל ההתבגרות המאוחרת. חיבור לשם קבלת תואר דוקטור, המחלקה לסוציולוגיה. אוניברסיטת בר-אילן.

Beach, F.A. (1979). Animal Models for Human Sexuality, In **Sex, Hormones, and Behaviour**, Ciba Foundation Symposium 62, Excerpta Medica, Amsterdam. pp. 113-143.

Blendon, R. (2004). **Sex Education in America, General Public Parents Survey**, Harvard University, John F Kennedy School of Government, Adler, N.E., and K. Newman.

Campbell, P. (1979). **Sex education Books for Young Adults, 1892-1979**. New York: R.R. Bowker Co.

Colman, M. C. & Testa A. (2008). Sexual Health Knowledge, Attitudes and Behaviors: Variations Among a Religiously Diverse Sample of Young People in London, UK, **Ethnicity & Health**, **13**(1), pp. 55-72.

Elon, A. (1989). **The Israelis, Founders and Sons**, London: Weidenfeld and Nicolson.

Epstein, S., & Meier, P. (1989). Constructive thinking: A Broad Coping Variable With Specific Components, **Journal of Personality and Social Psychology**, **57**(2), pp. 332-350.

Galazios, G., Tsikouras, P., Koutlaki, N., Dafopoulos, K. Emin, M., Liberis, V. (2004). Attitudes Towards Male Condom Use In Two Different Populations In Thrace, Greece, **European Journal of Contraception & Reproductive Health Care**, **9**(1), pp. 34-38.

Haroian, L. (2000). Child Sexual Development, **Electronic Journal Of Human Sexuality**, **3**, pp. 1-35.

Harris, A. (1974). What Does Sex Education Mean? In S. Rogers (ED.), **Sex Education: Rational and Reaction**, Cambridge: Cambridge University Press, pp.18-20.

Hathaway, A. (1968). Sex Education in the Church, *Pastoral Psychology*, pp.7-14.

Jemmott, B., Jemmott, S. and Fong, T. (1998). Abstinence and Safer-Sex. HIV Risk Reduction Interventions for African American Adolescents: A Randomized Controlled Trial, **Journal of the American Medical Association**, **279**, pp.1529-1536.

Mckay A., Pietrusiak, M., Holowaty, P. (1998). Parents' Opinions and Attitudes Towards Sexuality Education in the Schools, **The Canadian Journal of Human Sexuality**, **7**, pp. 139-146.

Mesch, G. (2005). **A Study Of Adolescents Online And Offline Social Relationships**, University of Haifa, Oxford Internet Institute.

Primoratz, I. (Ed). (1997). **Human Sexuality**, Aldershot: Dartmouth Publishing Company Limited.

Schiff, G. (1978). The Politics of Fertility Policy in Israel, In: P. Ritterband (Ed), **Modern Jewish Fertility**, The Netherlands, Leiden: E. J. Brill, pp. 255-278.

Shelley, G. and Sollie, D. (1989). Long Term Effects Of A Church-Based Sex Education Program On Adolescent Communication, **Family Relations**, **8**(2), p p.152-156.

Shtarkshall, R.A., Santelli, J.S. & Hirsch, J.S. (2007). Sex Education and Sexual Socialization: Roles for Educators and Parents Perspectives on Sexual and Reproductive, **Health**, **39**(2), pp.116-119.

Simanski, W. (1998). The Birds and The Bees: An Analysis of Advice Given to Parents through the Popular Press, **Adolescence**, **33** (pp.33-44).

- Smith-rosenberg, C.(1978). Sex as Symbol in Victorian Purity: An Ethno-historical Analysis of Jacksonian America, in: J. Demos, S. Boocock (eds.), **Turning Points: Historical and Sociological Essays on the Family**, Chicago: University of Chicago Press, pp. 212-247.
- Strong, B. (1972). Ideas of The Early Sex Education Movement in America, 1890-1920, **History of Education Quarterly**, 12(2), pp. 129-162.
- Tatalovich, R. and Byron, D. (1988). **Moral Controversies in American Politics: Cases in Social Regulatory Policy**, Boulder, CO: Westview, pp.1-5.
- Trudell, N. (1985). The First Organized Campaign for School Sex Education: a Source of Critical Questions About Current Efforts, **Journal of Sex Education and Therapy**, 17(2), pp. 125-140.
- Widmer, D., Treas, J. & Newcomb, R. (1998). Attitudes Toward Non Marital Sex In 24 Countries, **The Journal Of Sex Research**, 35, pp.349-358.
- علوان (2002). تربية الاولاد في الاسلام . المجلد الثاني . دار السلام للطباعة والنشر والتوزيع . القاهرة مصر . (ص 427).
- مرميه, ث. (1986). الاسرار حياة الايمان : نؤمن. منشورات قسم الليتورجيا في جامعة الروح القدس – 6. الكسليك , لبنان. (الفصل 16, ص 413-441).
- ברוש, א'. (2007). חינוך מיני-בישראל לא מבינים בישראל. מין וסקסולוגיה. בתוך: אתר האינטרנט, <http://www.beok.co.il/selectedarticle.aspx?articleID=3829&s>
- הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (2004). **נשים וגברים**, סטטיסטיקה 40, הודעה לעיתונות – דפוסי פיריון בישראל, פברואר. <http://www.peopleil.org/details.aspx?itemID=7400>
- שפ"י – שירות פסיכולוגי ייעוצי. בתוך: אתר האינטרנט <http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Shefi/Hitpatchut/miniyut/theory/miniu+normativit.htm>
- תאריך עדכון אחרון. 2009/05/19
- Office for National Statistics and Teenage Pregnancy Unit (2009). Teenage Conception Statistics for England 1998-2007. OFNS. www.erpho.org.uk/download.aspx?urlid=17354%26urlt=1

e-mail: sjoubbran@gmail.com

